

Školní psycholog, škola, lidé v ní a kolem ní

PSY411 Pedagogická a školní psychologie
JS 2013

PhDr. Lenka Chalupníčková

lenka.pfevrlova@gmail.com

„Potřebujeme ve škole psychologa!“

- **Iniciativa vedení školy**
  - možná úskalí – nesouhlas pedagogického sboru (podezřívavost, finanční hledisko...)
- **Iniciativa pedagogů** (školního speciálního pedagoga/výchovného poradce/metodika prevence)
- **Iniciativa rodičů**

Způsoby financování školního psychologa

- Z prostředků školy
- Z prostředků kraje, obce...
- Projekty, granty...
- Výhody a nevýhody?

Rozvoj školní psychologie v ČR

- Instituce ŠP se v ČR poprvé objevuje v 90. letech
- Významější rozvoj v posledních několika letech
  - Projekty:
    - 2005 – 2008: VIP Kariéra (Vzdělání - Informace – Poradenství)
    - 2009 – 2011: RŠPP VIP II (Rozvoj školních poradenských pracovišť)
      - Realizace: MŠMT a IPPP ČR
      - Rozšíření počtu školních psychologů a školních speciálních pedagogů na SŠ a ZŠ v ČR
    - 2012 – 2013: RAMPS VIP III (Rozvoj a metodická podpora poradenských služeb)
      - Realizace NÚOV (Národní ústav odborného vzdělávání)
    - Financováno z fondu ESF a státním rozpočtem ČR

Cíle a zaměření projektů

○ VIP I a II:

- Zavedení pozice „školní psycholog“ a „školní speciální pedagog“ do systému práce ve škole
- Vytvoření základních koncepčních dokumentů
- Vytvoření sítě školních poradenských pracovišť (ŠPP)
- Mapování různých oblastí působení ŠP a ŠSP na školách formou metodických zpráv
- Metodická a vzdělávací podpora ze strany IPPP

○ RAMPS III:

- Posílení kvality poskytovaných poradenských služeb ve ŠPP, PPP, SPC a SVP – zaměření na celý systém poradenských služeb
- Reflexe požadavků EU kladených na kvalitu a efektivitu poskytovaných poradenských služeb a vytvoření sítě integrované metodické podpory
- Tvorba modelové struktury programů DVPP pro školní psychology a speciální pedagogy ve školských poradenských zařízeních
- A další... viz <http://www.nuov.cz/ramps-vip-iii>

AŠP SR a ČR

- Asociace školní psychologie SR a ČR
  - Cíle:
    - Napomáhat správnému využívání psychologie v kontextu výchovy a vzdělávání
    - Prosazovat využívání služeb školních psychologů ve všech typech škol a školských zařízení
    - Vytvářet a iniciovat vzdělávací programy, které budou zabezpečovat vysokou profesionalitu výkonu práce školních psychologů apod.

Etické normy práce ŠP

- International School Psychology Association
- Přijaty Asociací školní psychologie SR a ČR
  - Profesionalita a odborný růst ŠP
  - Důvěrnost informací
  - Vztahy ŠP se žáky, rodiči, pedagogy, odborníky jiných profesí
  - Vyšetření
  - Výzkum
- Viz dokument v Isu

První kroky školního psychologa:

Tvorba koncepce práce školního psychologa

- Návaznost na práci kolegy vs. vytváření školní psychologie ve škole „na zelené louce“
  - Výhody/nevýhody?
- Vyjasnění vzájemných představ o práci psychologa ve škole: postupné kroky
  - Vlastní představa o náplni práci psychologa ve škole
  - Konzultace s vedením školy
  - Konzultace s odborníky školy – speciální pedagog, výchovný poradce, metodik prevence
  - Konzultace s pedagogy
  - Vytvoření první koncepce práce ŠP + konzultace s vedením
  - Představení nabídky ŠP budoucím klientům - pedagogům, žákům, rodičům
- Počátky působení ŠP – reakce na zakázky školy, postupně možnost rozvíjení vlastní představy, koncepce

Další krok: Představení nabídky školního psychologa budoucím klientům

---

○ Učitelé:

- Osobní konzultace
- Porady, schůze školy
- Leták pro pedagogy

○ Rodiče:

- Rodičovské schůzky – osobní kontakt
- Informace do žákovské knížky

○ Žáci:

- Představení školního psychologa ve třídách
- Informace na letácích, nástěnka ŠP...

Spolupráce/koordinace služeb v rámci školy: Školní poradenské pracoviště (ŠPP)

- Školní psycholog
- Školní výchovný poradce
  - Kariérové poradenství
  - Řešení výchovných problémů
- Školní speciální pedagog
  - Reeducace pro žáky s SVPU v rámci dyslektické poradny
  - Konzultace pro rodiče ohledně výukových potíží žáků
- Školní metodik prevence
  - Zajišťování minimálního preventivního programu ve škole – organizace besed, exkurzí, přednášek, Peer programu apod.
  - Spolupráce se MěÚ, OSPOD, Policií apod.

Spolupráce ŠPP s organizacemi vně školy

- Pedagogicko-psychologické poradny
- Klinická pracoviště
- Střediska výchovné péče, diagnostické a výchovné ústavy
- OSPOD
- Policie
- Lékaři (zejm. dětská psychiatrie, neurologie, pediatrie apod.)
- Neziskové organizace

Náplň práce školního psychologa I.

○ Práce ŠP se žáky:

- Individuální konzultace
- Skupinová práce
- Krizová intervence
- Péče o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, žáky individuálně integrované
- Práce ve třídách
- Adaptační programy pro 6. třídy
- Programy zaměřené na adaptaci a integraci nových žáků ve třídách
- Kariérové poradenství (pro žáky 8. a 9. tříd)
- Individuální a skupinové relaxace

Náplň práce školního psychologa II.

- Nabídka pro pedagogy, rodiče a další subjekty
  - Individuální konzultace pro rodiče a pedagogy
  - Krizová intervence
  - Účast na třídních schůzkách
  - Účast na jednání školy (vedení, pedagogů) s rodiči
  - Metodické konzultace pro pedagogy
  - Koordinační činnost v rámci ŠPP
  - Konzultace s vedením školy
  - Spolupráce s dalšími odborníky v péči o dítě (PPP, SVP, OSPOD, DD, lékaři, Policie apod.)
  - Účast na akcích školy – metoda dobrého startu, dílničky, besedy, posezení s rodiči...
  - Práce s asistenty pedagoga – metodické konzultace
  - Účast na jednání institucí se žákem (OSPOD, Policie...)

Práce školního psychologa s pedagogy

- Zaměření metodických konzultací:
  - Problematika žáků ve SVP, zejm. žáků s poruchami učení a chování
  - Nevhodné chování žáků při vyučování, „nekázeň“, rizikové chování apod.
  - Vztahy mezi žáky ve třídě, mezi žákem/žáky a učitelem
  - Konzultace ohledně tvorby, implementace a evaluace individuálních vzdělávacích plánů (IVP)
  - Konzultace výsledků a zpráv z vyšetření z poraden, klinických pracovišť apod.
  - Problematika týmu
  - Osobní problémy pedagogů – spíše neformálně

Souhlasy zákonných zástupců s činností ŠP

○ „Generální“ souhlas

- Práce se žákem v rámci třídní skupiny
- Úvodní poradenská konzultace pro dítě, které školního psychologa samo vyhledá
- Poskytnutí krizové intervence
- Příklad z praxe:
  - Jak zacházet s nesouhlasem rodičů?

○ „Individuální“ souhlas

- Souhlas ZZ s docházkou dítěte na individuální konzultace ke školnímu psychologovi
- Informace o zaměření konzultací
- Příklad z praxe:
  - Dítě nechce, aby rodiče věděli, že (a především proč) chodí ke ŠP

Od problému k zakázce: individuální poradenství pro žáky

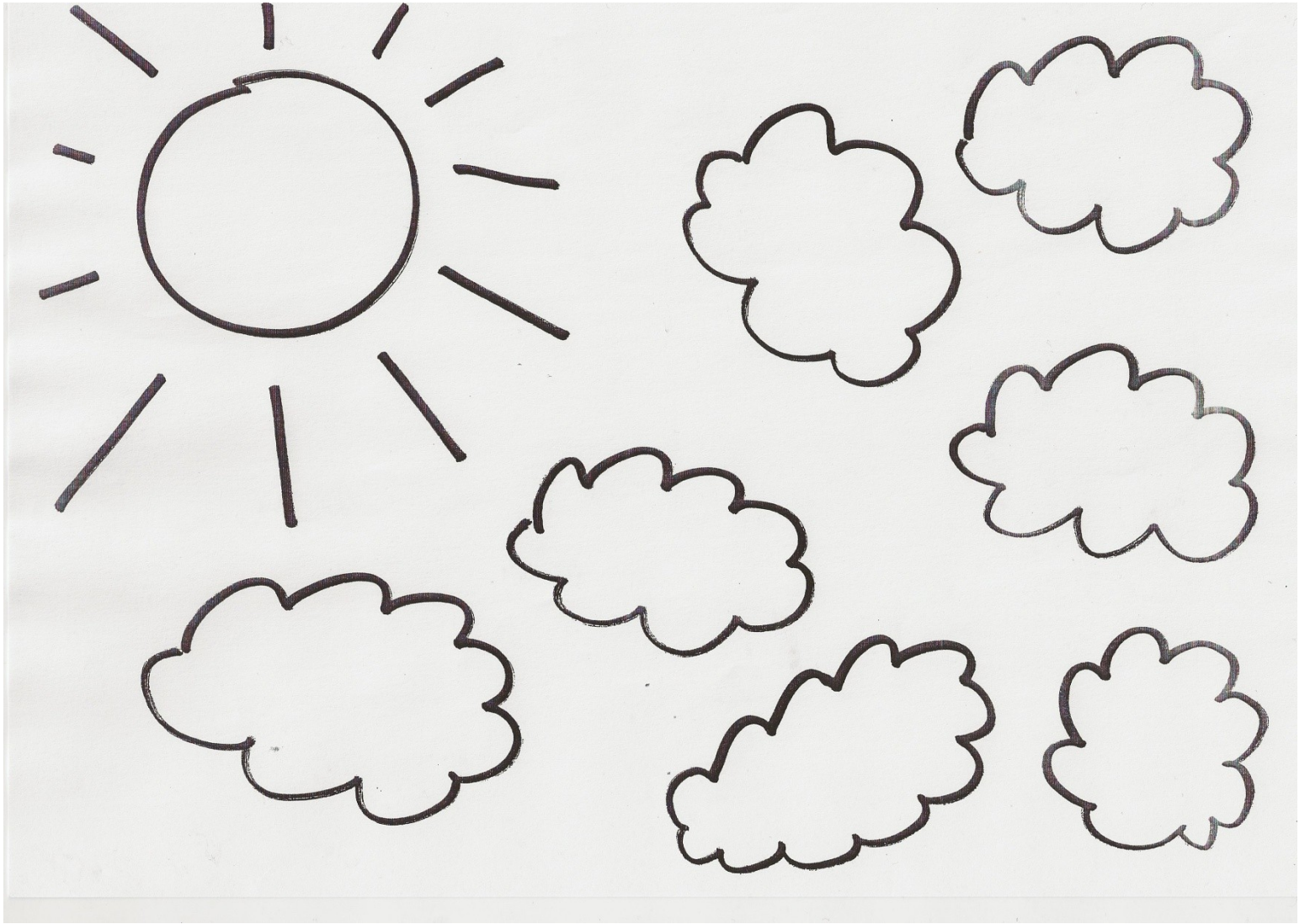
- Na žádost samotného žáka, rodičů, pedagoga, vedení školy
- Problémy výukové, osobní, rodinné, vztahové, výchovné...
- Potřeba informovaného souhlasu ZZ s individuálními konzultacemi ŠP s dítětem (kromě úvodního kontaktu a krizové intervence)
- Příklady z praxe: Možná úskalí
  - Různá míra využívání nabídky ŠP žáky na jednotlivých školách
  - Kdo je vlastně klientem?
  - Tvorba zakázky
  - Zachování důvěrnosti sdělených informací
    - „Zvídavý pedagog“
    - Zacházení s „tajemstvím“ – dítě se chce svěřit pod podmínkou, že „to nikomu neřeknete“

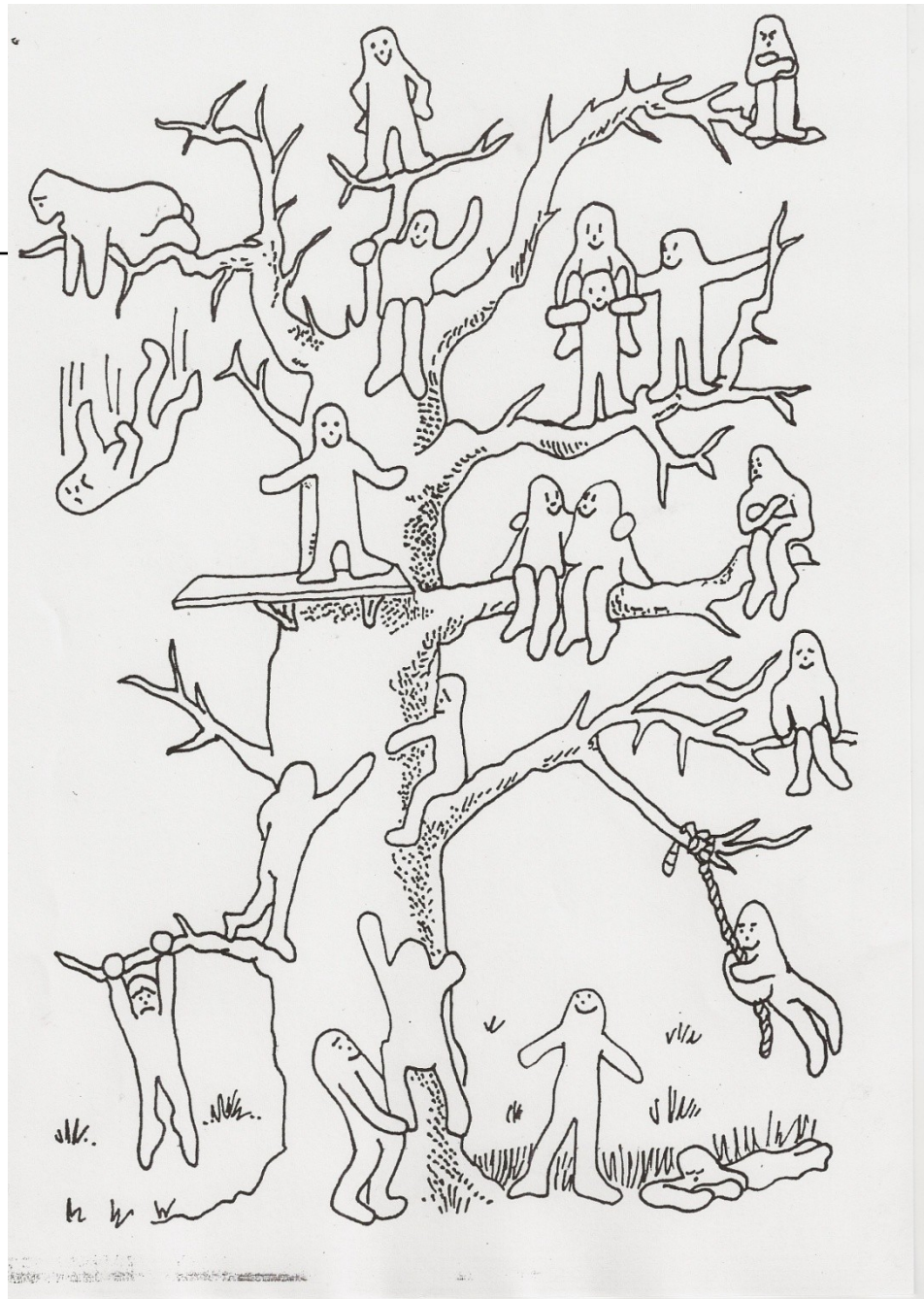

Diagnostika vztahů v třídním kolektivu I.

- Pozorování (pozorovatelné x skryté, dobrý pozorovatel – úspěšnost cca 40 %)
- Rozhovor (dítě, učitel, rodič, spolužáci...)
- Sociometrické hry
  - Sociometrie prostoru
    - Místa si vymění“, „Molekuly“...
  - Moje nebe
    - „Do každého obláčku napiš někoho, koho bys rád měl na svém nebi“
  - Drak
    - navazování mašlíček na ocas – interpersonální vzdálenost
  - „Dušiči“
    - individuální i skupinové použití
    - projektivní potenciál
  - Pyramida
    - vrchol vs. základna

Diagnostika vztahů v třídním kolektivu II.

- Nejčastěji používané dotazníkové metody:
  - **SORAD (Moreno)**
    - nejstarší metoda
    - zkoumá preference dětí, sympatie a atraktivitu
    - možné otázky: s kým bys chtěl(nechtěl sedět v lavici...
  - **DSA - Dotazník sociální akceptace (Juhás)**
    - pro děti ve věku 12 – 16 let
  - **MCI - Naše třída (Fraser)**
    - vhodný pro žáky 3.-7. ročníků
    - zjišťuje pohled dětí na svou třídu, neoznačuje však konkrétní preference dětí ve třídě
  - **CES - Dotazník sociálního klimatu školní třídy (Mareš)**
    - vychází z MCI
    - porovnává mínění dětí a pedagogů na situaci ve třídě
    - učitel jako centrální postava klimatu školní třídy
  - **D-1 (Doležal)**
    - vhodný pro 2. stupeň ZŠ
    - diagnostika počínajících fází šikany
  - **B-3 a B-4 (Braun)**

Dotazníky B-3 a B-4

- Dotazník B-4 (Braun)
  - Použitelný pro 2.-3. třídy ZŠ (+ praktické školy)
  - Staví proti sobě kladné a záporné body z preferencí ve třídě a zároveň zjišťuje spokojenost žáka se svou třídou
  - Vyhodnocuje se kvalitativně i kvantitativně, což umožňuje srovnání tříd v jedné škole
- Dotazník B-3 (Braun)
  - Použitelný od 4. třídy ZŠ po maturitní ročníky
  - Podobná konstrukce jako B-4 + navíc sleduje **sebevnímání dítěte v kontextu třídy a jeho pocity** zaznamenané formou škály
  - PC program na internetu pro vyhodnocování
- Možno doplnit o „**vzkaz**“ (mladší děti kresba) pro psychologa na zadní straně dotazníku – mnohdy velmi cenné informace!

Možné problémy v třídních kolektivech (Braun)

○ Ztráta koheze

- „rozskupinkovaná“ třída
- vyšší skóre negativních emocí ve třídě
- techniky zaměřené na prohloubení poznání žáků mezi sebou, kooperaci

○ Rebelství

- referují o něm učitelé
- práce s odporem vůči pedagogům, škole...
- zvládnutelné prostřednictvím pedagoga, kterému důvěřují

○ Posun hodnot

- např. v chudších oblastech – diferenciaci třídy podle materiálního zázemí (často potencované rodiči, učiteli...)

○ Narušení vztahů

- šikana

Práce školního psychologa s třídní skupinou I.

- Diagnostika vztahů v třídním kolektivu je vždy podkladem pro intervenci, další práci se třídou
- Možnosti a příležitosti pro práci se třídou:
  - Výukové hodiny
    - zejm. 1. stupeň
    - „výchovy“ – VV, HV, PČ
    - tematicky zaměřené předměty – např. OV, Výchova ke zdraví
  - Třídnické hodiny
  - Suplované hodiny
  - Výjezdy se třídami
    - školní výlety, školy v přírodě...

Práce školního psychologa s třídní skupinou II.

- Různé formy práce ŠP se třídou:
  - Prožitková hodina
    - zážitkové pedagogika, psychosociální hry apod.
  - Tematicky zaměřená hodina
    - prevence, aktuální problém ve třídě, škole apod.
  - Nácviková hodina
    - nácvik dovedností – asertivita apod.
  - Intervence do vztahů ve třídě
    - složité, někdy lepší využít služeb externisty
  - Krizová intervence
    - akutní situace ve třídě – úmrtí spolužáka, útěk z domova, vyhrocení vztahů v kolektivu apod.

Šikana – zjišťování a intervence I.

- Upravuje metodický pokyn MŠMT ČR k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení
- **Znaky šikany:** záměrnost, opakovanost, dlouhodobost, samoučelnost, bezmocnost oběti – nerovnováha rozložení sil
- Šikana jako systematické zneužívání moci
- **1. krok: odhad závažnosti**
  - **4 kritéria:**
    - Míra otevřenosti ve výpovědích svědků a obětí
    - Závažnost a častost nevhodného chování
    - Čas – jak dlouho nevhodné chování trvá
    - Počet aktérů
  - Odhad stadia šikany (viz Kolář, 2001)

Šikana – zjišťování a intervence II.

- 2. krok: rozhovor s informátory a obětí
  - Vždy chránit obsah a ZDROJ informací!
- 3. krok: nalezení vhodných svědků
  - Diskrétnost!
- 4. krok: Individuální, příp. konfrontační rozhovory se svědky
- 5. krok: Ochrana oběti
  - Zvýšená pozornost, zpřísnění dozorů
- 6. krok: Rozhovor s agresory, příp. konfrontace mezi nimi
- 7. krok: Výchovná komise
  - Potrestání agresorů
- 8. krok: Práce s obětí
- 9. krok: Práce s celou třídou

Šikana – zjišťování a intervence III.

- Způsoby a možnosti zapojení školního psychologa:
  - **Prevence** - budování bezpečného klimatu ve škole a třídách
  - **Spolupráce/koordinace postupu při vyšetřování šikany**
    - Úskalí role psychologa v systému represe!
    - Možné řešení: ŠP jako součást týmu
  - **Následná práce s obětí/agresorem**
  - **Role mediátora/facilitátora** při (mnohdy komplikovaném) jednání s rodiči
  - **Následná práce se třídou**

Stadia šikany I. (Kolář, 2001)

- Šikanování jako porucha vztahů ve skupině, nikoliv pouze záležitost agresora a oběti
- Šikana jako virus – pět stadií onemocnění:
  - 1. Zrod ostrakismu
    - Přítomnost „obětního beránka“, „černé ovce“ – okrajový či neoblíbený člen skupiny
    - Ostatní žáci se s ním nebaví, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod.
    - Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje
    - Značné možnosti odklonění negativního vývoje ze strany ŠP ve spolupráci s TU
  - 2. Fyzická agrese a přitvrzování manipulace
    - Ostrakizovaný člen jako „ventil“ napětí ve skupině
    - Uspokojování potřeb asociálních jedinců ve skupině (touha po moci a obdivu, únik z nudy, „obveselení“ spolužáků apod.)
    - Pritvrzování psychické i fyzické agrese

Stadia šikany II.

- 3. Klíčový moment - vytvoření jádra
  - Vznik skupiny agresorů – „úderné jádro“
  - Spolupráce a systematické šikanování nejvhodnějších obětí – těch, kteří jsou v hierarchii nejnižší
- 4. Většina přijímá normy
  - V případě absence silné pozitivní podskupiny činnost jádra agresorů pokračuje
  - Normy agresorů se stávají nepsaným zákonem pro zbytek skupiny
- 5. Totalita neboli dokonalá šikana
  - Násilí jako normu přijímají všichni členové jako skupinový program
  - Rozdělení třídy na dvě sorty lidí - „otrokáři“ a „otroci“, - jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná
- V případě pokročilejších stadií šikany vhodné vyhledat intervenci externisty (SVP, odborník na řešení šikany apod.)

Hurá! Na druhý stupeň beze strachu

Adaptační pobyty pro 6. třídy I.

- Cíle adaptačních pobytů:
  - Prohlubování vzájemného poznání žáků
  - Seznámení s novým třídním učitelem/učitelkou
  - Budování bezpečné, spolupracující, tvůrčí atmosféry ve třídě
  - Posilování dobrých vztahů mezi žáky
  - Prevence negativních jevů v třídním kolektivu
  - Příprava na nároky 2. stupně ZŠ

Hurá! Na druhý stupeň beze strachu

Adaptační pobyty pro 6. třídy II.

○ Programová náplň pobytů:

- Psychosociální techniky a hry zaměřené na rozvoj vzájemného poznání a sebepoznání, komunikace, schopnosti naslouchat si a spolupracovat...
- Zážitková pedagogika
- Sportovní a společenské hry
- Výlety, exkurze, soutěže apod.

- Navazující práce školního psychologa s třídním kolektivem v průběhu roku

Kariérové poradenství na ZŠ

- Výhody školního prostředí
  - Využití spolupráce ŠP, třídního učitele, výchovného poradce
  - Dlouhodobé sledování dítěte v průběhu ZŠ
  - Pravidelná práce ŠP se třídou – hodiny zaměřené na volbu povolání
  - Návštěvy veletrhů škol
- Žáci se SVP v péči PPP
- Používané metody v rámci kariérového poradenství na ZŠ:
  - Obrázkový test profesní orientace (Mezera)
  - TSI (Amthauer)
  - Osobnostní dotazníky
  - Projektivní metody – Baum test aj.

Výchovná problematika na ZŠ I.

- Častá zakázka ze strany pedagogů, vedení školy i rodičů
- Široké spektrum: občasné výchovné obtíže až závažné poruchy chování
- Možnosti řešení na půdě školy:
  - Počínající, jednorázové, drobnější prohřešky
  - Spolupráce v rámci ŠPP – zejm. s výchovným poradcem
  - Spolupráce s třídním učitelem, rodiči, příp. vedením školy
  - Možnosti postupů a intervencí:
    - Individuální konzultace se žákem
    - Společné konzultace se žákem a rodiči (event. třídním učitelem)
    - Výchovné komise
    - „Smlouvy“ a dohody se žákem – společná dohoda na jasně vymezených pravidlech a sankcích, event. odměně při jejich dodržování
    - Skupinová práce se žáky s výchovnými potížemi
    - Práce s třídním kolektivem

Výchovná problematika na ZŠ II.

○ Závažnější poruchy chování:

- Dlouhodobé, opakované, stupňující se, obtížně ovlivnitelné v rámci školy, dysfunkční rodinné prostředí apod.
  - Krádeže, výtržnosti, agresivní jednání, šikana, útěky z domova/školy, záškoláctví, závislosti apod.
- **Spolupráce školy s institucemi:** OSPOD, SVP, PPP, dětská psychiatrie apod.
- Školní psycholog jako koordinátor, komunikace s rodinou a institucemi, péče o žáka v rámci školy

Výchovná problematika na ZŠ III.:

Příklad „dobré praxe“

- „Relaxák“ aneb skupiny pro žáky s výchovnými obtížemi
  - Vybraní žáci (na základě doporučení a podnětu ŠP, TU, vedení školy, rodičů) – žáci s drobnými výchovnými obtížemi, symptomatikou ADHD apod.
  - 3 skupiny dětí podle věku, optimálního složení skupin
  - Frekvence setkání 1x týdně na cca 45 min.
  - Relaxační techniky, nácvik základů autogenního tréninku upraveného pro potřeby dětských klientů
  - Skupinové psychosociální aktivity, hry a prožitkové techniky zaměřené na sebevyjádření, rozvoj sociálních dovedností, komunikace, kooperace, schopnosti sebeovládání, koncentrace apod.
  - Jasně vymezený systém pravidel
  - Monitoring vlastního chování jako součást strukturovaného motivačního systému rámuujícího celý program
  - Podpora sebereflexe, vzájemná zpětná vazba
  - Pozitivní zpětná vazba od žáků, učitelů i rodičů jako efektivní forma práce se žáky s výchovnými potížemi

Potenciální úskalí profese školního psychologa

- Relativní profesní „osamělost“ ve škole
  - ŠP jako součást týmu ŠPP
  - Podpora v rámci projektu:
    - Konzultace s metodikem, supervize
    - PPP Brno: metodická setkání ŠP JMK
    - Podpora vzdělávání – kurzy, semináře
- Uhájení psychologické perspektivy v systému vzdělávací instituce
  - Škola jako částečně represivní instituce (výchovné komise, kázeňská opatření...)
  - Práce s nemotivovaným klientem (žák, rodič, pedagog)
    - Rozlišování pomoci a kontroly (Úlehla, 2009)
- Mlčenlivost: práce psychologa jako neustálý proces balancování, vyvažování...
  - Co komu říci?

A naopak výhody práce psychologa ve škole...

- Komunitní způsob práce
  - práce s klienty v jejich přirozeném prostředí
- Důraz na preventivní činnost
  - nikoliv jen řešení vzniklých problémů
- Blízkost, dostupnost a dosažitelnost služeb pro klienty – žáky, rodiče, pedagogy
- Znalost prostředí
  - intervence „na míru“

Vybraná literatura I.

- Bendl, S. (2004): Jak předcházet nekázní aneb kázeňské prostředky. Praha: ISV.
- Jucovičová, D., Žáčková, H. (2008): Máte neklidné, nesoustředěné dítě? (Metody práce s dětmi s LMD (ADHD, ADD) především pro učitele). Praha: D + H.
- Kaprálek, K. Bělecký, Z. (2004): Jak napsat a používat individuální vzdělávací program. Praha: Portál.
- Kolář, M. (2001): Bolest šikanování. Praha: Portál
- Mezera, A. (2008): Pro jaké povolání se hodím? Brno: Computer Press.
- Nadeau, M. (2003): Relaxační hry s dětmi. Praha: Portál.
- Nešpor, K., Csémy, L., Pernicová, H. (1996): Jak předcházet problémům s návykovými látkami na základních a středních školách. Praha: Sportpropag.

Vybraná literatura II.

- Peterson, L. W., Hardin, M. E. (2002): Děti v tísní: příručka pro screening dětských kreseb. Praha: Triton.
- Pokorná, V. (2007): Cvičení pro děti se specifickými poruchami učení. Praha: Portál.
- Oaklander, V. (2003): Třinácté komnaty dětské duše. Dobříš: Drvoštěp.
- Šimanovský, Z. (2002): Hry pro zvládnání agresivity a neklidu. Praha: Portál.
- Vališová, A. (1998): Asertivita v rodině a ve škole aneb zásady přímého jednání mezi dětmi, rodiči a učiteli. Jihlava: H&N
- Vopel, K. (2007): Skupinové hry pro život I. – IV. Praha: Portál.
- Zelinková, O. (2003): Poruchy učení. Praha: Portál.
- Žáčková, H., Jucovičová, D. (2007): Relaxace nejen pro děti s LMD. Praha: D + H.
- A mnoho mnoho další...

Děkuji za pozornost 😊
